

UOT 94 (479.24)**GENUYA KONFRANSINDA BAKI NEFTİNƏ OLAN MARAQLAR****Oksana Ə. ABBASOVA***

Lloyd Corc 1921-ci ilin sonunda Avropada iqtisadi yenidənqurma problemini həll etmək qərarına gəlmişdir. Bu iddialı məqsədə çatmaq üçün möhtəşəm bir konfrans vasitəsilə, Birinci Dünya müharibəsindən sonra ilk dəfə eyni masa ətrafında qalib gələn və məğlub olanların toplaşması nəzərdə tutulmuşdu. Lloyd Corcun möhtəşəm dizaynı ilk növbədə Sovet Rusiyası ilə iqtisadi əlaqələr qurmaqla məşğul olmalı idi. Məqalədə konfransın məqsədi kimi müharibədən yeni çıxan və vəziyyəti acınacaqlı olan Avropa iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, həmçinin dünyanın ən böyük neft şirkətlərindən olan ingilis-holland “Royal Dutch Shell” və amerikan “Standart Oil” şirkətlərinin Bakı nefti uğrunda mübarizə aparması kimi məsələlər təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: Nəriman Nərimanov, Bakı nefti, Genuya konfransı, konsessiya, iqtisadi yenidənqurma

Giriş. XX əsrin əvvəllərindən etibarən Bakı nefti istər regional, istərsə də beynəlxalq səviyyədə iqtisadi maraqlarla bərabər geostrateji əhəmiyyət kəsb etməyə başladı. Birinci Dünya müharibəsindən sonrakı illərdə Bakı nefti beynəlxalq münasibətlərin predmeti olaraq müxtəlif konfranslarda müzakirə mövzusu olmuşdur. 1922-ci ildə Sovet hökuməti artıq təməmilə Bakı neftini öz əlinə ala bilmişdi. Kənd təsərrüfatı və sənayesində olan gerilik və durğunluq, ümumiyyətlə, bütün iqtisadi sahələri bürümüş böhran və bununla əlaqədar olaraq da ölkəsində yaranmış güclü qıtlıq və aclıq hökm sürən Sovet hökuməti çıxış yolunu yalnız neftin, xüsusi ilə Bakı neftini dünya bazarına çıxarmağın yollarını axtarırdı. Genuya konfransı bunun üçün əlverişli idi, beləliklə, ruslar Bakı neftinə alıcı tapmaq məqsədilə iştirak etməyə başladılar. Amma mühacirətdəki Azərbaycan nümayəndələri fəallıq göstərərək, çıxışlarında bolşeviklər Azərbaycan millətinə məxsus neft mədənlərini satmağa səlahiyyətli olmadıqlarını qeyd edərək etiraz notaları vermişdilər. Beləliklə, mühacirlər “Azərbaycan davası”nı bu və ya digər şəkildə davam etdirirdilər.

Beləliklə, dünyanın ən böyük neft şirkətlərindən olan ingilis-holland “Royal Dutch Shell” və amerikan “Standart Oil” şirkətlərinin Bakı nefti uğ-

* *Bakı Dövlət Universiteti, Tarix fakültəsinin doktorantı; oksana.abbasova.ebdul@bsu.edu.az; ORCID ID: 0000-0001-6979-3609*

runda mübarizə aparırdı.

Bakı nefti uğrunda mübarizə. Lloyd Corcun 1921-ci ilin sonunda Avropada iqtisadi yenidənqurma problemini həll etmək qərarı Avropada bir çox ümid və qorxu yaratdı. Bu iddialı məqsədə çatmaq üçün möhtəşəm bir konfrans vasitəsilə, Birinci Dünya müharibəsindən sonra ilk dəfə eyni masa ətrafında qalib gələn və məğlub olanların toplaşması nəzərdə tutulmuşdu. Lloyd Corcun möhtəşəm dizaynı ilk növbədə Sovet Rusiyası ilə iqtisadi əlaqələr qurmaqla məşğul olmalı idi. İqtisadi proqram hərtərəfli olaraq siyasi təsirlərdən ayrılmaz idi. Moskva ilə Qərb dövlətləri arasındakı həll olunmamış problemlərə bir növ həll yolu tapılmasaydı ticarət əməkdaşlığı təsəvvür edilə bilməzdi [1]. Lloyd Corc bununla bağlı məqsədinə çatmaq üçün Çiçerinə məktub yazmışdır: “biz Sovet Rusiyası ilə ticarət əlaqələrinə dair danışıqlar aparmağa razıyıq”. Çiçerin məqsədi isə Avropada tez bir zamanda sosial inqilab doğurmaq və bununla da çətin vəziyyətdən xilas olmaq idi. Avropa kapitalı ilə yaxınlaşmaq yolu ilə Qərbi inqilab atəşi ilə alovlandırmaq istəyirdi. Çiçerin məqsədini həyata keçirmək üçün ilk növbədə İngiltərə ilə yaxınlaşmağın vacib olduğunu düşünürdü. Nəriman Nərimanov bu məsələ ilə əlaqədar Çiçerindən məktub alır, məktubda o qeyd edirdi ki, “İran inqilabçılarına hər cür köməyi dayandırmaq lazımdır, belə ki, bu, İngiltərə ilə əlaqə yaratmaqda bizə mane olur” [2].

Gələcək yaxınlaşmaya əngəl olan məsələ Rusiya hökumətlərinin məruz qaldığı müharibədən əvvəl və müharibə ərzində yaranmış köhnə borclarının necə həll ediləcəyi idi. Problemi daha da çətinləşdirən bu borclar yalnız dövlətlərarası borclar hesabına deyil, həm də əmlakları heç bir təzminat verilmədən milliləşdirilən şəxslərdən alınan borclar səbəbindən meydana gəlmişdi. Bundan əlavə, belə bir mürəkkəb məsələnin həlli üçün Sovet hökumətinin de-yure tanınmasını əngəlləməyəcək müntəzəm və rəsmi rabitə kanallarının bərpası tələbi açıq-aşkar görünürdü.

İngiltərə Birinci Dünya müharibəsindən sonra dünyanın neft bölgələrinin, demək olar ki, yarısını ələ keçirdimişdi. Lakin qısa müddətdən sonra İngilislərin Qafqaz bölgəsində işğal etdikləri bölgələrdən geri çəkilməsi bölgənin taleyini təyin etmək üçün danışıqlar aparmağı zəruri etdi. Bu məqsəd çərçivəsində bir konfransın toplanacağı bəzi qurumlar tərəfindən qeyd edilmişdir. Hətta Rheinich Westfälische Zeitung qəzetindəki bir xəbərdə deyilirdi: “Bu günlərdə Parisdə toplanan bir neçə önəmli siyasi liderin fikrinə görə, Genuya konfransının siyasi tarixi Bakı Nefti ilə yazılacaq, Royal-Dutch və Standard Oil şirkətlərinin mübarizələri ilə həll ediləcək” [3]. Bakı neftinin xüsusi önəm daşdığını bir çox qəzetlərdə dərc olunmuşdur. O cümlədən, Fransa neft mütəxəssisi Şarl Pomare də neft məsələsinə öz çıxışında toxunaraq qeyd edirdi ki, “Genuya konfransında dərhal aydın oldu ki, beynəlxalq siyasət neft ilə idarə olunur” [5]. Fransız qəzeti “Fiqaro” həmin günlərdə hökuməti Sovet nefti məsələsində möhkəm mövqə tutmağa çağıraraq yazırdı: “Azərbaycanda yerləşən Bakı neft hövzəsi, dünyanın heç bir yerində, hətta Meksikada belə hasil edilməyən miqdarda çox neft verir.

Bu rayonun neft zənginliyi tükənməzdir. Məhz buna görə də bizim fəaliyyətimizin mərkəzi Bakı olmalıdır” [3].

Genuya konfransı dünyanın iri neft şirkətlərinin və dövlətlərinin Sovet neftini ələ keçirmək üçün göstərdikləri ilk və ən böyük cəhdlərindən biri idi. Bununla əlaqədar olaraq konfransda nəinki Avropa məsələsi ikinci plana keçirilmiş, hətta Sovet dövlətinə verilən digər tələblər də bu məsələyə nisbətən kölgədə buraxılmışdı. Bu konfrans dövründə Avropa dövlətləri bütün sahələrdə birləşib Sovet Rusiyasına qarşı birgə fəaliyyət göstərirdilər. Genuya konfransı zamanı imperialist dövlətlərin nümayəndələrinin “əcnəbi kapitalistlərin mülkiyyəti” adı altında irəli sürdükləri tələblərdə əsasən Sovet nefti, xüsusilə də Bakı nefti nəzərdə tutulurdu. Konfransın rəsmi görüşünün məqsədi müharibədən yeni çıxan və iqtisadi vəziyyəti dəhşətli olan Avropa millətlərini inkişaf etdirmək olsa da, daha dəqiq desək “çox gizli tutulan” əsil məqsəd Bakı nefti idi. Əslində Azərbaycan nefti uğrunda ayrı-ayrı dövlətlərin mübarizəsi dövrü idi. 1922-ci ilin aprel ayının 10-da Genuyada keçirilən konfransda əsas məqsəd Bakı neftinin imtiyazı idi, belə ki, konfransın sənəd və konfransa təqdim edilən memorandumlarda neftin adı qətiyyənlə çəkilməmişdir və bu gizli saxlanmışdı. Buna baxmayaraq, konfransda müzakirə olunan konsessiyalardan söhbət gedərkən məsələnin əsasında neftin olduğu aydın görünürdü [4].

Rusiya Sovet dövlətinin Genuya konfransına göndərdiyi nümayəndə heyəti 5 nəfər tamhüquqlu və 6 nəfər məşvərətçi nümayəndədən ibarət idi, Nəriman Nərimanov ikinci qrupa daxil idi. Genuya konfransında Nəriman Nərimanov Bakı nefti və tərkislah məsələləri üzrə çıxış etmişdir. Konfransda daha çox «Rus nefti» üslubu işlənsə də Nəriman Nərimanov Hollandiya və İngiltərə neft şirkətlərinin Bakı neftinə sahib çıxmaq (guya icarə yolu ilə) barədə təkliflərini rədd etmişdi [7].

Azərbaycanın neft sənayesində və başqa regionlarda əmələ gəlmiş canlanma Qərbin neft inhisarçılarının ona yol tapmaq istəklərini qızıqdırdı. Xarici kapitalistlər SSRİ-dən çar Rusiyasının borclarını tələb etməklə yanaşı, Azərbaycan neft mədənlərinin keçmiş neft firmalarına qaytarılmasını da istəyirdilər. Bu, 1922-ci ildə Genuyada keçirilmiş beynəlxalq konfransda da özünü göstərdi. Nəriman Nərimanov Azərbaycan SSR-in nümayəndəsi kimi Sovet nümayəndə heyətinin tərkibinə daxil edilmişdi. Genuya konfransına getmək ərəfəsində Bakı Soveti 1922-ci il fevralın 14-də ona öz tapşırığını verdi: "Genuya konfransında beynəlxalq burjuaziyanın Sovet respublikalarının zəhmətkeş kütlələrini iqtisadi əsarət altına almaq və qarət etmək məqsədilə təzyiq etməyə cəhd göstərəcəklərini nəzərə alaraq, Bakı Soveti sənə tapşırır ki, imperialist dövlətlərin birləşmiş cəbhəsinə qarşı, birləşmiş Sovet nümayəndəliyinin şəxsində zəhmətkeş kütlələrə və fəhlə-kəndli Qızıl ordu-suna arxalanan birləşmiş ölkələrin Sovet İttifaqını qoyasan" [4]. Bakı Soveti eyni zamanda Nəriman Nərimanova imperialist müdaxiləsi və vətəndaş müharibəsi dövründə Azərbaycanda yaratdıqları çox böyük dağıntıları beynəlxalq burjuaziyanın yadına salmağı, vurulmuş ziyanın əvəzini tələb etməyi də tapşırırdı. Genuya konfransında, həqiqətən, Qərb dövlətlərinin nümayəndələri sovet ölkəsinə milliləş-

dirilmiş müəssisələri xarici kapitalistlərə qaytarmaq və çar borclarını ödəmək tələbini irəli sürdülər, lakin sovet nümayəndəliyinin müqaviməti ilə rastlaşdılar. Sovet nümayəndəliyi 1922-ci il mayın əvvəllərində konfrans iştirakçıları arasında "Rusiyanın müdaxilə və blokadaya məsul olan dövlətlərə iddiaları" adlanan sənəd yaymışdı. Orada göstərilirdi ki, Azərbaycan neft sənayesinə 71 milyard 548 milyon manatlıq ziyan dəymişdir. Nəriman Nərimanov sovet nümayəndəliyinin üzvü kimi konfransda Azərbaycanın, bütün sovet respublikalarının mənafeyini müdafiə etdi. Nəriman Nərimanovun 1922-ci il iyunun 1-də Bakı Sovetinin iclasında Genuya konfransının nəticələri haqqında məruzəsindən sonra sovet nümayəndəliyinin fəaliyyətinin bəyənilməsi, eyni zamanda Nəriman Nərimanovun Bakı fəhlələrinin tapşırığını yüksək səviyyədə yerinə yetirməsi barədə qəbul edilmiş qətnamədə deyilirdi: "Sovet nümayəndəliyi Genuya konfransında əsil ümumi sülh və ümumi tərksilahın zəruriliyinə aid özünün təklifi ilə çıxış edərək, Sovet Federasiyasının və dost sovet respublikalarının, o cümlədən bizim ASSR-in fəhləkəndli kütlələrinin arzularını tamamilə ifadə etmişdir" [5]. Eyni zamanda Nəriman Nərimanov konfransda Bakı neft mədənlərinin xaricilərə konsessiyaya verilməsi məsələsini işıqlandırmış və o, belə hesab edirdi ki, neft mədənlərinin qismən konsessiyaya verilməsi Azərbaycan üçün xeyirli olardı və sənayeni inkişaf etdirməyə geniş imkanlar açardı. Bir sözlə, Nəriman Nərimanov Bakı neft mədənlərinin xaricilərə konsessiyaya verilməsinə tərəfdar idi [6]. Neftlə zəngin olan Azərbaycanın öz neftini xaricə çıxarmaq məsələsi hələ XX əsrin əvvəllərində çətin bir məsələ idi. Azərbaycan rəsmi olaraq SSRİ-nin tərkibinə qatıldıqdan sonra Bakı nefti tamamilə çoxmillətli Sovet dövlətinin sərt nəzarəti altına keçdi. 1920-1922-ci illərdə formal müstəqilliyə malik olan Azərbaycan neft sənayesi 1920-ci ilin 24 mayında yenidən milliləşdirildi. Moskva A.Serebrovskini Azərbaycan neft komitəsinə sədr göndərdi. Həmin il Neft çənləri ilə dolu ilk neft karvanı Bakıdan Astraxana göndərildi [7]. Rusiya Sovet Respublikası hökuməti Bakı neftinin üzərində tamhüquqlu sahibkar kimi hərəkət edirdi.

Azərbaycanda Sovet Hakimiyyətinin ilk illərində (1920-1922) Nəriman Nərimanov Azərbaycan İnqilab Komitəsinin sədri və hökumət başçısı olduğu dövrdə respublikada müəyyən qədər yığılıb qalmış xam nefti xaricilərə sataraq əhalinin ağır iqtisadi vəziyyətini yüngülləşdirmək mümkün idi. Həmin dövrdə Nəriman Nərimanov Rusiya Federasiyası hökuməti başçısı Vladimir Leninə müraciət edərək bu neftin Rusiyanın vasitəçiliyi ilə bir hissəsinin xaricə satılmasına nail olmuşdur.

Nəriman Nərimanov Bakı neft mədənlərinin xaricilərə konsessiyaya verilməsinə tərəfdarı olmasına baxmayaraq, bu fikrin yanlış olduğunu düşünənlər də var idi. Belə ki, 1922-ci ildə Moskvalı müəllif R.İ.Berzin «Neft uğrunda dünya mübarizəsi» (Мировая борьба за нефть) adlı əsəri ilə çıxışında deyirdi: "Qafqaz neftinin xarici kapitalistlərə konsessiyaya verilməsi təklifi Sovet Rusiyası tərəfindən siyasi və iqtisadi səhv olardı. Bu, Rusiyanın gələcək iqtisadi inkişafını xaricilərin ixtiyarına verməyə bərabər idi və qətiyyətlə göstərdi ki, Rusiya ərazilərində istehsal edilən neftin hazırkı dövrdə xarici imperialist şirkətlərinə icarəyə

verilməsi Rusiya iqtisadiyyatını ölümə məhkum etmək deməkdir" [7].

1922-ci ilin aprel ayının 6-da Genuyaya gələn sovet nümayəndələrinin İtaliyada ilk qarşılaşdığı ciddi məsələ Qafqaz məsələsi idi. Demək olar ki, Avropada olan Qafqaz mühacirəti hamılıqla İtaliyaya gəlmişdi və belə bir vəziyyət Sovet nümayəndə heyəti üçün arzu edilməz idi. Sovet İttifaqının nümayəndə heyətinin tərkibində Genuya konfransında iştirak etmiş Nəriman Nərimanov etiraf edirdi ki, başda Gegeçkori olmaqla Cənubi Qafqazın mühacir dairələrinin nümayəndələri Genuyada kifayət qədər fəal idilər.

Eyni zamanda, Qafqaz məsələsi ilə bağlı, 1922-ci ildə Genuya konfransı ərəfəsində Əlimərdan bəy Topçubaşov, Gürcüstan və Ermənistan nümayəndələri Parisdən Londona getdilər və qarşıdakı beynəlxalq forumda Qafqazın mənafeyinin qorunması barədə ingilislərin nazirlər kabinetinin üzvləri ilə danışıqlar apardılar, onların əsas məqsədlərindən biri də Qafqaz respublikalarının federasiyasını yaratmaq, Qafqaz xalqlarının müstəqilliyi uğrunda "bolşevik" rejiminə qarşı mübarizə aparmaq idi. Bununla əlaqədar mühacirətdəki Azərbaycan nümayəndələri fəallıq göstərmiş, etiraz notaları vermişdilər. Beləliklə, mühacirlər "Azərbaycan davası"nı bu və ya digər şəkildə davam etdirirdilər. Qeyd etmək lazımdır ki, konfransda Əlimərdan bəy Topçubaşov başda olmaqla Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin mühacirətdəki nümayəndələri Məhəmməd Məhərrəmov, Mir Yaqub Mehdiyev də iştirak edirdilər [3].

Hələ Genuya konfransı ərəfəsində Fransanın baş naziri Raymon Puankare mart ayının 31-də parlamentdəki çıxışında Azərbaycanın Fransa üçün xüsusi önəm daşdığını qeyd etmişdir. Raymon Puankare deyirdi: "Biz Azərbaycan hökumətinin müstəqil hüquqlarını pozan hər hansı hərəkətləri tanıya bilmərik. Amerikanın mövqeyi də bizim mövqeyimizlə üst-üstə düşür" [5]. Ankaradakı Azərbaycan səfiri İbrahim Əbilov Xalq Cümhuriyyətinin İstanbuldakı keçmiş səfirliyinin bir əməkdaşından gizli şəkildə əldə etdiyi məlumata əsasən Nəriman Nərimanova yazırdı ki, Fransa hökuməti antisovet fəaliyyətini gücləndirmək üçün Əlimərdan bəy Topçubaşov başda olmaqla Parisdəki mühacirlərinə böyük həcmdə - 3,5 milyon frank məbləğində pul vermişdir. Parisdə olan siyasi mühacirlər, xüsusilə Əlimərdan bəy Topçubaşov Azərbaycan həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün ardıcıl və ciddi çalışmışdı. O, 1922-ci ildə Genuya konfransında çıxış edərək, Azərbaycanın milli hüquqlarının pozulması və dövlət müstəqilliyinə olan təcavüzü aşkarlamağa nail olmuşdu. Əlimərdan bəy Topçubaşov Azərbaycan Cümhuriyyətinin nümayəndələri adından bəyan etdi ki, Sovet Rusiyasının Bakı neftini konsessiyaya vermək, Azərbaycan naminə söz söyləməyə səlahiyyətli hüququ yoxdur. Azərbaycan Cümhuriyyətinin digər nümayəndələrindən biri olan Məhəmməd Məhərrəmov İtaliya mətbuatında çıxış edərək bildirdi ki, bolşeviklər Azərbaycan millətinə məxsus neft mədənlərini satmağa səlahiyyətli deyillər. Onun fikrincə Bakı neft sənayesində rus kapitalı elə də əhəmiyyətli rol oynamamışdı, buna görə də Abşeronun neftlə zəngin əraziləri Azərbaycan xalqına və oraya kapital qoymuş xarici şirkətlərə aid olmalı idi.

Konfrans əslində İngilis-Amerikan mübarizə meydanına çevrilmişdir. Belə

ki, Loyd Corc Rusiya ilə konsessiyalar və icarə barədə razılığa gəlmək istəyirdi. İngilislərin bununla bağlı Krasin ilə danışıqlar aparıldığını ABŞ-ın İtaliyadakı səfiri Çayld Genuyadan dövlət departamentinə göndərdiyi 3 May 1922-ci il teleqramda, 1920-ci ilin ikinci yarsından etibarən, Krasin ingilis-iran neft şirkətinə güzəştlərin edilməsi və Bakı və Qroznı bölgələrində neftin inhisara verilməsi haqqında danışıqlar apardığı barədə israrlı məlumatların olduğunu yazırdı. Səfir Çayld teleqramda qeyd edirdi: “İngilislər və Krasin, hesabatdan sonra mətbuatda neft haqqında danışıqların aparıldığını inkar etsələr də, mən əminəm ki, bəzi danışıqlar baş vermişdir. Məlum səbəblərə görə, ifşa fransızları məmnun edir. Bu hadisəni burada və ya Londonda inancımızın ifadələrini təqdim etmək üçün istifadə edə bilərik, belə ki, Sovet hökuməti ilə Amerika hüquqlarını pozan və ya inkar edən sövdələşmələr İngilis hökumətindən nə kömək, nə də dəstək alacaqdır, texniki cəhətdən belə sövdələşmələr İngilis səlahiyyətliləri tərəfindən bağlanmasa da Gürcüstan, Ermənistan və Azərbaycanın buradakı nümayəndələri, Bakının bölgəsinin Dutch-Shell agentləri ilə dolu olduğunu bildirirlər. Bu üç dövlətin nümayəndələri bu sahənin Amerika maraqlarına qapalı ola biləcəyi ehtimalına görə qəzəblənirlər”[8].

Gizli qapılar arxasında İngiltərə ilə Rusiya öz aralarında bir razılışma planlaşdırarkən, bu dəfə Standard Oil əvvəllər Nobel Qardaşlarına məxsus hissələrin yüzdə əlli bir hissəsini aldığını elan etmişdi. İngilislər gizli qapılar arxasında asan bir qələbə qazanmağı hədəfləyərkən, Amerikalıların bu yeni hücumu konfransın Royal-Dutch və Standard Oil üzərindəki İngilis-Amerikan mübarizəsinə çevrilməsinə səbəb oldu. Sovet Rusiyası, konfransa İngilis-Amerikan rəqabətindən faydalanma planı ilə qatıldı.

Krasin Sovetlərin böyük dövlətlərə Bakı neft sahəsi üzərində üç min hektarlıq bir neft imtiyazı verməyə hazır olduğunu konfransın başlamasından iki gün sonra bildirməsinə baxmayaraq, Sovet nümayəndə heyətinin üzvlərindən biri olan Litvinov, Lloyd Corc və Bartton tərəfindən Çar dövründən qalan borcları və xaricilərin Rusiyada qalan mülkləri müqabilində onlara qarşılıq doxsan doqquz il müddətinə neft sahələrinin güzəşt hüquqlarının verilməsi təklifini rədd etdi [3]. Bu vəziyyət Sovetlərin konfrans boyunca riyakar siyasət yürüdəcəyinin xəbərçisi idi. Lloyd Corc bu məsələ ilə bağlı başqa bir təklif irəli sürmüşdü. Bu təklifə görə bolşeviklər ya xarici mülklərini uzun müddətli bir icra şəklində 99 il müddətinə keçmiş sahiblərinə qaytaracaqlar və yaxud bolşeviklər xarici mülkləri qaytarmaq istəmirlərsə, iki milyard altı yüz milyon funt sterlinq verməlidirlər. Ancaq Sovet təmsilçisi Litvinov, İngiltərənin Sovetlərə qarşı çıxan qüvvələrə dəstək verməklə daxili işlərə qarışdığını və Sovet Rusiyasına beş milyard sterlinq zərər verdiklərini, təzminat üçün rəsmi olaraq konfransa müraciət etdiklərini bildirdi.

Britaniyanı sıxışdıran bu cür hərəkətlərin arxasında Rusiya nümayəndə heyətini idarə edən amerikalılar dururdu. İngilislər, Rusiya nümayəndə heyətinin bu münasibətinə qarşı Fransız, İtalyan və Belçika nümayəndə heyətlərinin dəstəyini almağa çalışsalar da, daha əvvəl Almanlarla razılığa gələn Fransa və

Belçika İngiltərəni tək buraxdılar, yəni ABŞ-ın tərəfini tutdular. Fransızların və belçikalıların amerikalılarla iş birliyi edərək, Standard Oil-da daha çox pay sahibi olmalarına baxmayaraq, onların himayədarları olmaları və İngilisləri təkləmələri, Royal-Dutch prezidenti Deterdinçi hərəkətə keçirdi. İngiltərə Baş naziri Lloyd Corc, Deterdinçin təşəbbüsündən sonra qısa bir müddətdə dövlətlərarası təmaslara rəsmi olaraq başladı. Burada vurğulanmalıdır ki, ingilislər, nə olursa olsun, bolşeviklər güclənmədən əvvəl neft məsələsinə son qoymaq istəyirdilər. Lakin Sovetlərin Bakı neftini qısa müddətdə milliləşdirməsi İngilislərin də əldə etdikləri gəlirlərin itirməsinə səbəb oldu. İngilislər Genuya konfransından sonra Bakı neftini milliləşdirdiklərini elan edən bolşevikləri, yeni rejimi Avropaya tanıtdıracağı vədi ilə razı saldımışdılar. İngiltərə Baş naziri, "İngiltərə bolşevik rejimini Avropaya tanıda bilər, ancaq bolşevik rəhbərliyi də Bakı nefti üzərində imtiyaz sahibi olan hər kəsə hüquqlarını təslim etməlidir" [3] sözləri ilə konfransın məqsədini bəyan etmişdi.

Nəticə. Genuya konfransında dünyanın ən böyük neft şirkətlərindən olan iki ən böyük ingilis - holland "Royal Dutch Shell" və amerikan "Standart oil" və Genuya konfransında iştirak edən digər dövlətlərin çoxsaylı nümayəndələri Sovet neft ehtiyatları uğrunda mübarizə aparırdılar. Onlar keçmiş rus neft şirkətlərinin çoxlu sayda sahələrini ələ keçirmişdilər, daha sonra isə sovet Rusiyasından neft şirkətlərinin onlara verilməsini tələb edirdilər. Digər tərəfdən isə Sovet Rusiyası nefti dünya bazarına çıxarmaqla ehtiyacı olan pul vəsaitlərini əldə etmək və dövlətin iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün lazımi nefti dəyişmək istəyirdi. Avropalılar və amerikanlar isə əksinə neftlə zəngin olan əraziləri itirmək istəmirdilər. Eyni zamanda avropalılar və amerikanlar bu yeni sosialist quruluşundan onun yeni tərkibinə qatdığı ərazilərdəki mülkiyyətlərini istəyirdilər. Sovet hökuməti isə onların bu hüquqlarını tanımaq istəmirdi. Ancaq qısa müddətdən sonra Sovetlərin Bakı neftinin tamamilə milliləşdirməsi, İngilislərin bu sahədə olan maraqlarının itirməsinə səbəb oldu. Genuya konfransı Bakı neftinin bölüşdürülməsi məsələsini uğurla başa çatdırmadan dağılarkən, ən karlı çıxan dövlət Sovet Rusiyası olmuşdur.

Ümumilikdə götürüldükdə, Genuya konfransında bir nəticə əldə edilməyə də, o beynəlxalq münasibətləri sahmana salmaq üçün müəyyən mənada mühüm rol oynadı.

ƏDƏBİYYAT

1. Magda Ádám. "The Genoa Conference and the Little Entente" in Carole Fink, Axel Frohn, and Jürgen Heideking (eds.), Genoa, Rapallo, and European Reconstruction in 1922. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1991, 200 p.
2. Nərimanov N. Ucqarlarda inqilabımızın tarixinə dair (İ.V.Stalinə məktub). Bakı: Azərneşr, 1992, 55 s.
3. Mir Yakub. Beynəlmilə Siyasətdə Petrol. İstanbul, Milli Azərbaycan Neşriyyatı, Orhaniye Matbaası, 1928
4. Əliyev Ə. Azərbaycan nefti dünya bazarında (XX əsrin 20-30-cu illəri). Bakı: Elm, 2011, 360 s.
5. Həsənli C. Tarixi şəxsiyyətin tarixi: Əlimərdan bəy Topçubaşov. Azərbaycan Diplomatik

- Akademiya. Baku, 2013, 588 s.
6. Hüseynov A. Nərimanovun Genuya səfəri // (Kommunist)) qəzeti. 1989, 8 iyul, №158.
 7. İsmayılov İ. Azərbaycan nefti XX əsrdə. Bakı: Azərbaycan Neft Akademiyası, 2007, 66 s.
 8. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1922 (In two volumes). Volume II, p.774.

ИНТЕРЕС К БАКИНСКОЙ НЕФТИ НА ГЕНУЭЗСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

Оксана А.АББАСОВА

РЕЗЮМЕ

В конце 1921 года Ллойд Джордж решил решить проблему экономического восстановления Европы. Для достижения этой амбициозной цели впервые после Первой мировой войны было запланировано собрание победителей и проигравших за одним столом. Великолепный замысел Ллойд Джорджа был направлен прежде всего на установление экономических связей с Советской Россией. В статье анализируются цель конференции которым являлся развитие только что вышедший из войны и находившийся в плачевном состоянии экономики Европы, а также борьбы крупнейших мировых нефтяных компаний - англо-голландской “Royal Dutch Shell” и американской “Standart Oil” за бакинскую нефть.

Ключевые слова: Нариман Нариманов, бакинский нефть, Генуэзская конференция, концессия, экономическая реконструкция

INTERESTS IN BAKU OIL AT THE GENOA CONFERENCE

Oksana A.ABBASOVA

SUMMARY

At the end of 1921, Lloyd George decided to solve the problem of economic reconstruction in Europe. The attainment of that ambitious goal was envisaged through the means of a spectacular conference which was to gather around the same table for the first time since the Great War victors and vanquished alike. Lloyd George's grand design should have primarily dealt with establishing economic relations with Soviet Russia. The article analyzes the purpose of the conference, which was the development of the European economy that had just emerged from the war and was in a deplorable state, as well as the struggle of the world's largest oil companies - Anglo-Dutch “Royal Dutch Shell” and American “Standart Oil” for Baku oil.

Keywords: Nariman Narimanov, Baku oil, Genoa Conference, concession, economic reconstruction